

Jaarplan 2023

Klimaatverbond
Nederland

Impressie van het monumentale kantoorpand Klimaatverbond Nederland aan de Zijpendaalseweg te Arnhem met daarin wensen voor verduurzamen.

Jaarplan 2023 Klimaatverbond Nederland

Inhoudsopgave

INLEIDING 3

PROGRAMMA'S 5

CO₂-beprijzing 5

Hitteadaptatie 6

Woon- en leefomgeving 7

BEGROTING 12

TOT SLOT 14

Klimaatverbond
Nederland

Inleiding

Al 30 jaar bereiden we samen met gemeenten, provincies, waterschappen, het Rijk en inhoudelijke experts de wegen richting noodzakelijk klimaatbeleid met impact. We bewegen mee met de actualiteit en zetten onze ervaring en kennis in om lokale overheden aan passend klimaatbeleid te helpen. Dit gaat om beleid op thema's die nu aandacht vragen: energie, hitte, koelte, CO₂-reductie en rechtvaardigheid. We maken de weg vrij voor kansrijke oplossingsrichtingen en beleidsinstrumenten.

Het voorkomen van verdere klimaatverandering en het aanpassen aan de veranderingen waar we al wel mee te maken hebben werpen lastige, ingrijpende vraagstukken op die vaak programmatisch moeten worden opgepakt, maar die ook in het nu direct om een oplossing vragen. Lokale overheden hebben als regisseur de uitdagende taak om aan dit brede palet aan grote vraagstukken samen met de samenleving kleur en invulling te geven. Dit vraagt van bestuurders, de ambtelijke organisaties en de politiek de capaciteit om tegelijkertijd een marathon te lopen én sprintjes in te zetten. Om die bewegingen te ondersteunen doen wij als wegbereider inhoudelijke analyses, starten we pilots, brengen we domeinen samen, delen we kennis en ervaring middels nieuwsbrieven, webinars, rapporten en essays en onderzoeken we kansen. Waarom? Om zo tijdig mogelijk voor te sorteren en de benodigde transitie samen in beweging te krijgen.

Algemene aandachtspunten in 2023

Juist in deze complexe tijden met hoge noden is het belangrijk dat overheden en bedrijven het goede voorbeeld geven: in het eigen beleid door integraal te denken en te werken binnen de eigen organisatie, met klimaatneutrale inkoop, door het eigen vastgoed te verduurzamen en energiebesparing volop toe te passen en door in de wijken met mensen samen aan de slag te gaan, zodat iedereen mee kan doen. Zoals een van de deelnemers (ambtenaar gemeente) aan de Week van Lokaal Klimaatbeleid 2022 mooi verwoordde: "Het gaat erom bij klimaatbeleid om van oud denken naar nieuw denken te gaan. Niet eerst alleen plannen maken en dan pas aan de slag, maar samen op weg gaan." En dat is wat Klimaatverbond ook in 2023 en verder zal doen.

Al het werk in voorgaande jaren en ook dat wat we de komende jaren willen en moeten doen, is niet mogelijk zonder onze leden: hun lidmaatschap en actieve betrokkenheid in een of meer van onze wegbereidersgroepen, analyses, experimenten en *Communities of Practices*. Daarom is ook in 2023 onze inzet gericht op relatiebeheer bij bestaande leden en de werving van nieuwe leden, zodat we samen impact kunnen maken met stevig en doelmatig lokaal klimaatbeleid.

Organisatie

Het team van Klimaatverbond bestaat uit een kern van ruim tien vaste medewerkers met daar omheen een flexibele schil van collega's die op projectbasis werk voor ons doen. Dit is een divers team met een mix van competenties, kennis en ervaring en leeftijd. In 2023 zullen we weer een aantal studenten en trainees begeleiden door het meedraaien in ons werk.

Via gedrag en structurele maatregelen blijven we ons inzetten voor energiebesparing in ons monumentale kantoorpand. Dit wordt ook gemonitord door de certificering in het kader van de CO₂-Prestieladder.

Een ander belangrijk aandachtspunt is het verder uitbouwen van programmatische financiering voor ons eigen werk als wegbereider van impactvol en doelmatig lokaal klimaatbeleid. In 2022 is veel voorbereidend werk gedaan voor grotere financieringsstromen, vaak in Europees verband. We zullen de resultaten hiervan oogsten vanaf 2023 en blijven op zoek naar nieuwe kansen en samenwerkingspartners.

In dit jaarplan beschrijven we de activiteiten zoals we die in 2023 voor ogen hebben, met en voor jullie, onze leden en achterban. Samen aan de slag!

Petra Lettink
Directeur

Stephan Brandligt
Voorzitter

Inleiding

CO₂-beprijzing

Decentrale overheden worstelen veelal met de omvang en de integraliteit van de klimaatopgave en zoeken handelingsperspectief, bijvoorbeeld als het gaat om klimaatneutrale inkoop. Vanuit het programma rondom CO₂-beprijzing bieden we een aantal alternatieven als mogelijke invulling van dit handelingsperspectief.

Vier jaar geleden is Klimaatverbond begonnen met het onderzoeken van de mogelijkheden van CO₂-beprijzing en de wijze waarop dit de transitie naar de klimaatdoelen kan ondersteunen. We hebben gekeken naar toepassing binnen inkoop en aanbesteding, maar ook breder naar toepassing bij investeringsbeslissingen en maatschappelijke kosten-batenanalyses (MKBAs). De praktijk blijkt weerbarstig en voorbeelden zijn nog schaars. Daarom gaan we door met het onderzoeken van mogelijke toepassingen en het gezamenlijk, met onze partners, doorontwikkelen van het instrumentarium en het publiceren daarover.

Europa

Dit werk blijft niet beperkt tot Nederland. In 2023 zullen we, na goedkeuring, als *lead partner* samen met *Climate Alliance* deelnemen aan een Interreg-project waarin de ontwikkeling en toepassing van CO₂-beprijzing voor decentrale overheden/gemeenten centraal staat. In Nederland zullen wij dat doen met SKAO (de CO₂-prestatieladder), de gemeente Amsterdam en de Groene Metropoolregio Arnhem-Nijmegen. Buiten Nederland zijn dat partners in België, Frankrijk, Duitsland en Ierland. Door middel van gezamenlijke kennisontwikkeling, pilots en ontsluiting en verspreiding van kennis zullen wij de drempel verlagen om CO₂-beprijzing toe te passen voor decentrale overheden. Met het *EU Covenant of Mayors* (ruim 11.000 gemeenten en regio's) werken we aan gezamenlijke uitrol van de belangrijkste instrumenten.

Voor decentrale overheden starten wij met *Communities of Practice* rondom de toepassing van CO₂-beprijzing. Deze Europese CoP is toegankelijk voor alle decentrale overheden in de Noordwest-regio in alle deelnemende landen.

Wegbereidende leden

Binnen ons Wegbereidersprogramma voor de noordelijke provincies wordt duidelijk hoe het interne en informele opdrachtgeverschap versterkt kan worden als het gaat om klimaat. In het Wegbereidersprogramma werken we met rolhouders uit de hele keten, van bestuurder naar beleid en van projecten naar inkoop en realisatie (inclusief marktpartijen), volgens een werkwijze waarin iedere rolhouder kennis en expertise kan en wil bijdragen om de opgave te realiseren. Alleen dan kunnen monitoring en sturing op afgesproken indicatoren invulling krijgen. In 2022 hebben wij dit proces in de vorm van een *hackathon* afgerond in de provincies Drenthe en Friesland. Deze ervaringen en lessen zijn beschreven in een kort paper. Deze wijzen uit dat er een sleutel ligt in regionale samenwerking naar een gemeenschappelijke (regionale) ambitie. Dit verhaal willen we in 2023 in IPO-verband vertellen zodat andere geïnteresseerde provincies van deze ervaringen kunnen profiteren en er ook verder mee aan de slag kunnen.

Lokaal klimaatfonds

Het werken met een (lokaal) klimaatfonds dient meerdere doelen. Het biedt sturing op uitgaven aan energieverbruik binnen de eigen organisatie, mogelijkheden om lokale opwekprojecten te stimuleren en het helpt de organisatie om écht groene energie in te kopen. In 2023 willen we dit instrument, in combinatie met een zelfleveringsmodel, bredere bekendheid geven in de wetenschap dat sturing op energieverbruik, ook voor overheden, belangrijker is dan ooit. Hierbij zullen we een langetermijnperspectief ontwikkelen waar het gaat om de publieke rol in de energievoorziening. Daarin komen vragen aan de orde als: Gaan we (terug) naar een gemeentelijk of regionaal energiebedrijf? Hoe kunnen decentrale overheden meer sturing bieden op deze brede maatschappelijke opgave?

Kennis en ondersteuning op het gebied van CO₂-beprijzing blijft ook in 2023 een belangrijk onderdeel van het werk voor Klimaatverbond Nederland. Via onze website wordt de actuele literatuur beschikbaar gesteld; zo ontstaat een vindplaats voor de belangrijkste achtergronddocumenten. Tegelijk adviseert Klimaatverbond gemeenten, provincies, waterschappen, rijksdepartementen en andere publieke en semipublieke organisaties over proces en instrumentarium om CO₂-beprijzing een functionele plek in beleid, ontwerp en aanbesteding te bieden.

Hitteadaptatie

Klimaatadaptatie in het algemeen richtte zich lange tijd voornamelijk op de dreigende stijging van de zeespiegel en overstromingen. Het risico van hitte kwam weliswaar aan bod in de Nationale Adaptatiestrategie (NAS), maar was – en is – nog steeds een onderbelicht klimaatrisico. Klimaatverbond Nederland is in 2014 in dat gat gesprongen. Het begon met pionieren en zoeken naar de juiste ‘aanvliegroute’ om hitteadaptatie in de volle breedte, maar met focus op het beschermen van kwetsbare mensen, aan te pakken. Nu, acht jaar van activiteiten en inzichten verder, staat er een gedegen visie en is het tijd om op te schalen. Een effectieve hitteaanpak vereist samenwerking op drie terreinen: gebied, gebouw en gezondheid. Dat is de boodschap die Klimaatverbond Nederland de afgelopen jaren heeft uitgedragen, en waar we ons voor blijven inzetten.

Speerpunten

In 2023 wil Klimaatverbond Nederland voortbouwen op twee belangrijke concepten die in het afgelopen jaar zijn gestart: de *Community of Practice* voor Hitte en de Menukaart Hitte.

1. Community of Practice (CoP) Hitte

In 2022 is de Community of Practice Hitte gestart samen met Samen Klimaatbestendig en deze groep is nu uitgegroeid tot een *hub* voor kennis en initiatieven over hitte. Gemeenten en provincies komen iedere twee weken digitaal bijeen om hittethema's te bespreken en uit te wisselen over zaken waar ze tegenaan lopen bij het ontwikkelen van hun hitteadaptatiebeleid.

2. Opstellen van een geïntegreerd lokaal hitteplan

In de afgelopen jaren hebben we gezocht naar manieren om gemeenten te ondersteunen in het opstellen van een brede visie op hitte (gebied – gebouw – gezondheid) en de vertaling daarvan in een geïntegreerd lokaal hitteplan. Dit heeft ertoe geleid dat we hebben bijgedragen aan de Menukaart Hitte van RVO. De Menukaart Hitte is een praktisch hulpmiddel dat laat zien welke stappen een gemeente kan nemen om 'hitteproof' te worden. In 2023 zullen we samen met RVO, TAUW en &Flux 10 gemeenten helpen om deze Menukaart in de praktijk te brengen. Dit zal gebeuren in de vorm van een pilot.

Diverse activiteiten

Naast deze twee grote concepten zijn er nog andere activiteiten die in de afgelopen twee jaar zijn opgezet. Ook hier gaan we het komende jaar mee verder: De wijk safari hitte, het voorbereiden op code rood en het gebruik van koelvesten.

Wijk safari hitte

Dit is een integrale buurtbijeenkomst in een voor hitte kwetsbare wijk waarin we buurtbewoners vragen naar hun ervaringen met hitte in de wijk en samen met partners als gemeente, corporatie, GGD en wijkwerk zoeken naar praktische oplossingen. Ook in 2023 willen we weer wijk safari's organiseren.

Voorbereid op Code Rood

Wat doen we als het in Nederland 47°C wordt? Hoe zullen dergelijke temperaturen de samenleving ontwrichten en hoe zorgen we voor een veilige opvang van kwetsbare mensen in zo'n situatie? Hiervoor heeft Nederland nu nog geen scenario's. We hebben plannen om in 10 gemeenten, in samenwerking met hogescholen, een inventarisatie te doen van locaties die bij Code Rood als koelcentra kunnen fungeren. Ook willen we komen tot een lijst van kwalificaties waaraan een ruimte moet voldoen om een geschikte gekoelde opvangruimte te zijn.

Gebruik van koelvesten

Koelvesten kunnen een goede en betaalbare maatregel zijn om jezelf koel te houden in tijden van hitte. Dit is een 'tussenmaatregel' om te dienen als onderdeel van de overbrugging tot er structurele hittemaatregelen zijn. Er is echter nog weinig aandacht voor. Daar zou wat ons betreft verandering in moeten komen, o.a. door een publiekscampagne die we in 2023 willen opzetten met diverse partners.

Flat voorzien van doe-het-zelf maatregelen tegen de extreme hitte, zomer van 2022

Woon- en Leefomgeving

Ons programma Woon- en leefomgeving draait om de vraagstukken die belangrijk zijn voor het behalen van de klimaatdoelen in de gebouwde omgeving op een duurzame manier waarin iedereen mee kan doen. Dan gaat het om energie besparen, duurzaam opwekken van de benodigde energie en om duurzame renovatie. Als organisatie hebben we de samenlevingsroute omarmd als weg voor deze wijktransitie. Door te denken in maatschappelijke waarde, vanuit het perspectief van bewoners of vanuit het knelpunt van de arbeidscapaciteit, zien we scherper de samenhang tussen domeinen. Domeinen die in de gemeentelijke (beleids)praktijk niet vanzelfsprekend met elkaar verbonden zijn. De aanpak in een integrale samenlevingsroute geeft ook meer kansen om mensen mede-eigenaar te maken van de wijktransitie en het zo ook achter de voordeur te laten landen, ook bij mensen die moeilijker mee kunnen doen om welke reden dan ook.

Wijkaanpak en gemeentelijke rol

De opgave van de verduurzaming van de wijken is groot. Deze wordt veelal ingezet middels een wijkaanpak. Daarin wordt al veel ervaring opgedaan in pilots en experimenten zoals Proeftuinen Aardgasvrije Wijken e.a., maar we zien ook dat als het tempo zo wordt doorgezet we de doelen voor 2030 niet gaan halen. Daar is dus versnelling op nodig. Het zou zelfs kunnen zijn dat een opgeschaalde wijkaanpak alleen niet voldoende is en dat er daarnaast ook andere aanpakken uitgewerkt dienen te worden zoals een componentenaanpak, of collectieve, coöperatieve warmte, etc. Dit onderzoeken we verder, samen met onze samenwerkingspartners. En daarom is ook in 2023 een van de centrale vragen: Hoe de huidige wijkaanpak door te ontwikkelen naar een aanpak die schaalbaar is en die tijdig resultaten levert? Onze aanpak via de Maatschappelijke Dienstenorganisatie biedt een veelbelovend alternatief antwoord, ook voor het verder versterken en opbouwen van structurele ambtelijke capaciteit. Ons alternatief vraagt echter wél om een stevige regierol van de gemeente.

Op basis van de resultaten van het door de *European City Facility* gefinancierde onderzoek uit 2022 zetten we in 2023 vervolgstappen in de drie betrokken regio's. Kern van dit vervolg is de herijking van de rol van ambtelijk en bestuurlijk verantwoordelijken in relatie tot

de uitvoering van de opgave. Waar en op welke manier kunnen zij regie pakken in de vertaling van beleid naar daadwerkelijke uitvoering van een Wijkuitvoeringsplan (WUP) en hoe geven zij invulling aan de juridische en financiële bijdragen die daarin van hen kan worden verwacht? En op welke manier kunnen maatschappelijke partijen daar een rol in spelen? Inzet is om in ieder van de betrokken regio's op kleine schaal te beginnen met een beperkte hoeveelheid woningen, en op basis van die ervaring flink op te schalen. Ook zullen we actief op zoek gaan naar andere gemeenten en regio's die met dit proces bezig willen gaan. Zo kunnen de ervaringen verder worden gedeeld en doorontwikkeld.

Arbeidscapaciteit: toeleiding arbeid en renovatieteams

De beschikbaarheid van voldoende uitvoeringscapaciteit (kwantitatief én kwalitatief) vormt een groot risico voor de realisatie van de afgesproken CO₂-reductie. Veel van de bestaande uitvoeringskracht wordt opgeslokt vanuit wooncorporaties, waardoor de renovatie (energetische maatregelen gecombineerd met onderhoud en verbetering) van de particuliere woningvoorraad onder druk staat. Samen met de Bouwhulpgroep en o.a. De Blauwe Wijkeconomie (Spijkerkwartier Arnhem) verkennen we de mogelijkheden om de beschikbaarheid van arbeidskrachten te vergroten. Dat doen we in 2023 langs verschillende lijnen:

- Het ontsluiten van onbenut arbeidspotentieel (daadwerkelijke opstart buurtklusteam);
- Het geschikt maken (vereenvoudigen en circulair maken) van producten voor toepassing door buurtklusteam;
- Het verbinden van onderwijs (ROC's) aan buurtklusteam zodat er (buurt)renovatieteam kunnen ontstaan.

Verbinding mitigatie en adaptatie: koelte

Mitigatie (uitstootreductie, energiebesparing en opwek hernieuwbare energie) en adaptatie (aanpassen aan klimaatverandering) zijn inhoudelijk nauw aan elkaar verbonden. In de uitvoeringspraktijk van gemeenten echter nog onvoldoende. Door de wederom warme zomer van 2022 is er enerzijds meer aandacht voor het onderwerp, anderzijds blijft de aanpak in de praktijk achter. Gemeenten worstelen met de koppeling van de adaptatie-opgave (hittestress en de koeltebehoefte) aan de uitvoeringspraktijk in de energietransitie.

Om richting te geven aan de uitvoeringspraktijk van gemeenten zetten we in op een aantal sporen:

- Doorontwikkeling Kennisagenda toekomstige Koudevraag woningen (TNO/TKI);
- Normering: de verbreding van de toepassing van TO-juli (indicator voor oververhitting) van uitsluitend nieuwbouw naar bestaande bouw (bijv. via standaard- en streefwaarden);
- Opname van (buiten)zonwering in het nationaal isolatieprogramma;
- Overleg Standaarden KlimaatAdaptatie (OSKA): met ISSO (kennisclub voor gebouwinstallaties) ontwikkeling van de handreiking 'koeling in de gebouwde omgeving';
- Toepassing van de Ladder van Duurzame Koeling in de praktijk, dus gekoppeld aan Gebied – Gebouw – Gebruiker;
- Nadruk op de opname van de koeltebehoefte in de Wijkuitvoeringsplannen.

Een eerste verkenning naar biodiversiteit in de warmtetransitie
Een eerste analyse komt naar voren dat dit dilemma ook onder onze leden speelt: Hoe doe je dit zonder de biodiversiteit aan te tasten?

Biodiversiteit in de warmtetransitie

Een van de eerste stappen die in een groot deel van de gebouwde omgeving gezet moeten worden is het isoleren van gebouwen om energie te besparen. Dit is makkelijker gezegd dan gedaan, omdat veel van onze gebouwen bewoond worden door verschillende diersoorten. Het in stand houden van de biodiversiteit is samen met klimaatverandering een van de grootste opgaven waar we op dit moment voor staan en daarom is voorzichtigheid geboden. Tegelijkertijd is er de noodzaak zo snel mogelijk uitvoering te geven aan de warmtetransitie, zodat we een verschil kunnen maken voor het klimaat. Uit een

Enkele koplopers in onze achterban hebben de tijd en capaciteit gehad om hier de eerste stappen in te zetten. Op deze inzet bouwen wij verder. In 2023 zal de focus van het project biodiversiteit in de warmtetransitie liggen op agenderen, het bouwen en ontsluiten van de kennis en een CoP/netwerk opzetten waarin dit alles een plek krijgt. Omdat we nooit alleen opereren zijn de eerste contacten gelegd met andere partijen om dit vorm te geven. Gedurende dit traject zullen we aansluiting zoeken bij mogelijke andere partners, zoals NL Gebiedslabel en IVN Natuur-educatie. Momenteel is de voornaamste partner in dit project de Natuur en Milieufederatie (nationale koepel). Samen met hen leggen we een fundament voor een dergelijk kennisontwikkelplatform.

Raakvlak energietransitie met sociaal domein: armoede

In 2022 is Klimaatverbond samen met Sterk Uit Armoede en LSA bewoners begonnen aan een project binnen de Participatietafel Energie van DuurzaamDoor. Dit project heeft als doel om bij te dragen aan de structurele aanpak van energie en armoede, door behoeften uit de doelgroep en verschillende aanpakken van Rijk en decentrale overheden beter samen te brengen. Begin 2023 leveren we de resultaten van dit project op. Dit project dient als basis voor de weg die we samen met onze partners zijn ingeslagen: werken aan structurele oplossingen voor dit snel groeiende probleem. Daarbij ligt de focus op het perspectief en de behoeften van de mensen in de doelgroep zelf, aangezien zij zelf het beste kunnen beoordelen welke maatregelen het meest effectief zijn op de lange termijn. We zoeken de verbinding tussen deze noodzakelijke inbreng vanuit de doelgroep en het beleid dat overheden voeren, om zo de aanpakken van energie en armoede te versterken.

In 2023 bouwen we verder op de resultaten uit ons project, onder andere door uitwerking te geven aan een aantal concrete en praktische aanbevelingen richting gemeenten, provincies en Rijk. Daarnaast versterken we de samenwerking en verbinding tussen Nederlandse overheden en die elders in Europa, via ons Europese netwerk Climate Alliance en verschillende Europese aanvragen waar we bij betrokken zijn.

Ondersteuning voor rol energiecoöperaties

Energiegemeenschappen – zoals energiecoöperaties – kunnen een belangrijke bijdrage leveren aan het verduurzamen van de gebouwde omgeving én bij het terugdringen van (energie)armoede. De EU heeft hier beleid voor ontwikkeld dat nog niet of onvoldoende is uitgewerkt voor de Nederlandse situatie. Wij zetten ons in om ook in de Nederlandse situatie een gelijk speelveld te organiseren voor energiecoöperaties en onderzoeken welke rol gemeenten daarin te vervullen hebben. Dit doen wij via het programma *Enclusion*. In dit programma werken we samen met Spaanse, Poolse en Vlaamse partners, en als we door de selectie voor het EU LIFE-programma komen is dat werk voor drie jaar. Onze rol zit in het ondersteunen van twee pilots, het leren van lessen uit de pilots en het aanreiken van governance modellen die dat mogelijk maken.

Versterken gemeenten door training en kennisuitwisseling

Veel (kleinere) gemeenten worstelen met het ontwikkelen van een langetermijnaanpak voor de energietransitie. De huidige benadering vanuit gemeenten heeft de neiging om zich te richten op het van de grond krijgen van een initiële planning die ook nog eens beperkt blijft tot één gemeente of regio en dus niet opgeschaald wordt. Om deze gemeenten te ondersteunen bij het structureel versnellen en opschalen van de implementatie van klimaatplannen in Europa werken wij samen in Europees verband via het EU LIFE-programma *AT LAST* (als deze wordt goedgekeurd).

AT LAST bouwt voort op de ervaring en ervaring die Europabreed is verzameld vanuit projecten en pilots. Uit deze ervaringen worden goede voorbeelden herkend. Dit bestaande materiaal bevindt zich thans verspreid over het hele continent. De toegevoegde waarde van AT LAST is dat het al deze ervaringen bundelt en ontsluit in een consistent aanbod. In een aantal landen worden pilots ontwikkeld, zo ook in Nederland. Hierbij richten we ons vanuit Klimaatverbond primair op de gemeenten die met de Maatschappelijke Energiedienstenorganisatie aan het werk zijn.

Interview op straat in Zwolle, t.b.v. Warmetruiendagcampagne 2022/2023

Energiebespaarcoalitie en campagnes

Klimaatverbond neemt ook in 2023 deel aan de Energiebespaarcoalitie die door het ministerie van BZK is bijeen geroepen. Wij zetten onze campagnes van Warmetruiendag en de zomerse tegenhanger Shirtjesdag in om het potentieel van energiebesparing en gedragsverandering verder structureel op de kaart te zetten en de kracht van de community en het samen doen te benadrukken, zodat onze achterban hier lokaal mee aan de slag kan. Op 10 februari 2023 zal Warmetruiendag weer haar jaarlijkse hoogtepunt bereiken na een campagne gedurende het lopende stookseizoen. De actiedag voor Shirtjesdag zal waarschijnlijk op 21 juni plaatsvinden.

Nieuw onderwerp ter verkenning

De Waterparagraaf

In het coalitieakkoord is vastgelegd dat water en bodem (weer) leidend moeten worden in de ruimtelijke ordening van ons land en het kabinet heeft dit in november 2022 nog eens krachtig bevestigd. Dat is een stevige maar noodzakelijke breuk met het verleden: we zijn gewend uit te gaan van eenzijdig menselijke behoeften in onze ordening. De waterhuishouding – zo was de gedachte – houden we dankzij onze vindingrijkheid met technische maatregelen in de hand. Deze maakbaarheidsgedachte blijkt niet houdbaar, zowel vanuit het oogpunt van klimaatadaptatie (zeespiegelstijging), maar ook uit het oogpunt van natuur (biodiversiteit, verdroging, inklinking, verzilting).

Klimaatverbond Nederland pakt dit vraagstuk op – en de bijbehorende cultuurverandering – vanwege de samenhang die er is met haar achterban: alle lokale overheden spelen een rol bij deze wezenlijke beleidsverandering die breed raakt aan onze missie. Dat er een cultuurverandering nodig is, hebben we helder verwoord in een opinieartikel dat geplaatst is in Trouw op dinsdag 15 november jl. Voor 2023 richt onze aanpak zich op het scherper analyseren van de rollen van onze leden, zowel provincies, gemeenten als waterschappen. Vanuit de verschillende rollen en belangen brengen we in beeld wat de belangrijkste kansen en belemmeringen zijn. Naast de decentrale overheden zijn de Unie van Waterschappen en de Commissie MER beoogde samenwerkingspartners. En zoals gebruikelijk zullen we deze inzichten en mogelijke handelingsperspectieven breed delen.

Uiterwaarden bij Tiel, Gelderland

Begroting 2023

Leden

De activiteiten in dit jaarplan worden mogelijk gemaakt door onze leden:

Waterschap

de Dommel

Provincie

Gelderland

Friesland

Drenthe

Limburg

Noord-Brabant

Utrecht

Noord-Holland

Zuid-Holland

Flevoland

Gemeente

Aa en Hunze

Aalsmeer

Aalten

Alphen aan de Rijn

Ameland

Amersfoort

Amsterdam

Apeldoorn

Arnhem

Assen

Altena

Baarn

Bergen (NH)

Bergen op Zoom

Berkelland

Beuningen

Beverwijk

Bladel

Blaricum

Bloemendaal

Bodegraven-Reeuwijk

Borger-Odoorn

Boxtel

Breda

Bronckhorst

Bunnik

Bergen (L)

Capelle a/d IJssel

Coevorden

Culemborg

Land van Cuijk

Laarbeek

Laren (NH)

Leeuwarden

Leudal

Lingewaard

Lochem

De Bilt

Delft

Den Haag

Deventer

Diemen

Dordrecht

Drechterland

Dijk en Waard

Dronten

Doetinchem

Ede

Eijsden-Margraten

Eindhoven

Elburg

Emmen

Enkhuizen

Enschede

Ermelo

Geldrop-Mierlo

Gennep

Goeree-Overflakkee

Gooise Meren

Gorinchem

Gouda

Groningen

Gulpen-Wittem

Haarlem

Hardenberg

Helmond

's-Hertogenbosch

Harlingen

Heemskerk

Heemstede

Heerlen

Hellevoetsluis

Heumen

Heusden

Hilvarenbeek

Hoogeveen

Hoorn

Houten

Hilversum

Haaren

Kerkrade

Krimpen aan den IJssel

Krimpenerwaard

Maasgouw

Maassluis

Maastricht

Medemblik

Meerssen

Meierijstad

Middelburg

Nieuwegein

Nijmegen

Noordoostpolder

Nuenen, Gerwen en Nederwetten

Oldambt

Ooststellingwerf

Overbetuwe

Oldenzaal

Putten

Renkum

Rheden

Ridderkerk

Roermond

Rhenen

Schiedam

Sint-Michielsgestel

Sittard-Geleen

Soest

Stadskanaal

Steenwijkerland

Tiel

Tilburg

Utrecht

Utrechtse Heuvelrug

Vaals

Veenendaal

Veere

Velsen

Venlo

Vlaardingen

Voerendaal

Voorschoten

Valkenswaard

Waalwijk

Wageningen

Waterland

Weert

Weesp

Weststellingwerf

Wijk bij Duurstede

Wormerland

Winterswijk

West Betuwe

Westerkwartier

Zaanstad

Zaltbommel

Zeist

Zoetermeer

Zuidplas

Zutphen

Zwolle

Ook lid worden?

[Klik hier](#)

Klimaatverbond
Nederland